

A

MAGYAR KÖNYVTÁRAK
JÖVŐJÉRŐL.

ÍRTA

GYALUI FARKAS.

Különnyomat a „Budapesti Szemle“ 1904. évi CXIX. kötetéből.

BUDAPEST.

1904.

I.

Legyen szabad egy pillantást vetnem a jövőbe: milyen képet látok ott, a remény egy sugarának fényében, a magyar könyvtárak jövőjéről? íme. A fő- és székváros a tudományos könyvtárak mellé hatalmas nyilvános közkönyvtárakat létesített. A központi városi közkönyvtáron kívül negyven fiókkönyvtár működik, mindenik olvasóteremmel, szerteszét a város mindenik részében nyújtja bőven a könyveket, képzett könyvtárnokok egész serege áll a központi városi nagy könyvtárban s a fiókkönyvtárakban a közönség rendelkezésére. Barátságos útmutatói minden szükséges irodalmi, tudományos, közgazdasági és közérdekű kérdésben a tudnivaló közönségnek, a főváros szellemi életének egyik fő gócpontja ez a nagy könyvtár és fiai. Nemcsak szórakozást keresni, hanem tudományához, mesterségéhez, művészetéhez új tudnivalót, új szerszámokat is kovácsolni tudul oda mindenféle foglalkozást űző ember, férfi és nő; fiatal és öreg. Az egyetemek, múzeumok és szakintézetek hatalmas könyvtárai a szűkebb szaktudományt szolgálják, mint régen, csakhogy nagyobb erővel, több móddal, mint egykor. Am a művelt közönség s a nép helyet talált a nagy városi könyvtár termeiben, és fiók-intézetekben. Még e városi könyvtárakon kívül is egész sereg kisebb nagyobb népkönyvtár állott nyitva mindennap a késő éjjeli órákig, legtöbbször olvasótermekkel, valamennyi haza is kölcsönöz szívesen és könnyen könyvet. Az állam, egyletek, magánosok alapították és tartották fenn e népkönyvtárakat, melyeknek száma évről-évre nőtt. A fő- és székvárosban mily érdekes változás: már nem a kávéházakat, hanem a könyvtárakat szállotta meg szabad idején a közönségnek az a része, mely eddig kávéházakba járt olvasni.

A vidéken is eleven, hatalmas könyvtári élet lüktet. Diadalmat aratott az az elv, melyet egykor merésznek mondtak, hogy Magyarországon minden városban s minden faluban kell nyilvános közkönyvtárnak lennie. Kivéve néhány messzefekvő havasi községet, melyekben az utolsó vándor-könyvtárak működnek, minden városban nagyobb, tudományos szolgálatra is képes közkönyvtár dolgozik. A fálvakban kisebb könyvtárak osztják a magyar könyvet a közönségnek, a népnek, az ifjúságnak. Sőt számos kisebb városban és faluban öt-hat könyvtár is működik. Évről-évre szaporodva újabb és újabb könyvtárak nyíltak meg. Mióta a könyvtárak dolgát külön országos bizottság vette kezébe s a kormány kebelében is külön ügyosztály működött a könyvtárügy rendszeres, tervszerű fejlesztésén, a törvényhatóságokban is egymásután külön könyvtári bizottságok alakultak és buzgalomuk nyomán részint újon alapított könyvtárak, részint több ezer könyvtár, mely régen bezárva porosodott, kibővíve, megnyitva, tárva-nyitva állott és sohasem üresen a magyar közönség rendelkezésére. Utópia ez? Mesemondás? Nem. A képet a valóságból s a jelenkorból vettem. Igaz, hogy az operenciás tengeren túlról, egy kis amerikai állam életéből kölcsönöztem néhány vonást, melylyel a mi ügyünk jövőjét megrajzoltam. Mi volt a múlt XIX. század közepén egész Amerika könyvtári élete? Mindössze 19 könyvtára működött. Fél század múltán több, mint kétezer. Ha nagyon aggodalmas a haladás e szédítően gyors képe, nézzünk más államokat.

Angliában is félszázados a nyilvános könyvtárak alakításának mozgalma. 1849-ben Edwards Edétől hírlapokba, folyóiratokba írt cikksorozat hatása alatt Ewart képviselő indítványára a parlament bizottságot küld ki a nyilvános könyvtárak ügyének megvizsgálására. Kitént, hogy csak egy könyvtár nyilvános oly mértékben, hogy nyitva legyen «gazdagnak és szegénynek, külföldinek és benvalónak». Egyedül a manchesteri könyvtár volt ilyen. Megindul a mozgalom, törvényt hoznak 1850-ben, melyet indítványozójárói, Ewart képviselőről Ewart-törvénynek neveznek s mely följosítja a legalább 5000 lakosságot számláló városokat, hogy könyvtárak részére, ha a városi képviselőtestület $\frac{2}{3}$ -a megszavazza, minden font sterling adó után $\frac{1}{2}$, később évekkel úgy módosították, hogy egy egész pennyt szedhessenek könyvtárak és olvasótermek részére. Megkezdí a könyvtáralapítást a törvény szentesítése után két hónappal Norwich, folytatja

Winchester. 1852-ben Birmingham, Manchester, Liverpool, Oxford kimondják könyvtár alapításáról a határozatot. Az első nyilvános városi könyvtár, mely a törvény alapján megnyílt, a manchesteri volt 1852 őszén. Megnyitásának fényét emelte, hogy személyesen jelen volt Dickens, Thackeray, Bulwer. Terjed a mozgalom — bár nem egy városban morogtak és tüntettek is a törvény ellen — de hiában ; ma már az egész birodalom el van árasztva közkönyvtárakkal. Kivált a városokban vannak óriás könyvtárak és olvasótermek.

Franciaországban sem hagyták el a könyvtárak ügyét. A nagy nemzeti katasztrófa után, mely 1870-ben érte a nemzetet, a közmívelődés ügyét különös gonddal fejlesztik, mint védbástyáját az államnak. A könyvtárakat egyre-másra szaporítják, kivált Párizsban alapítják a községi, városi népkönyvtárakat. A 20 arrondissement mindenik városházában egy-egy népkönyvtár, kívülök 3—6 könyvtár mindenik kerületben. Összesen 80-on fölül, több mint negyven olvasóteremmel. Mindenik könyvtárra külön bizottság visel gondot. Kölcsön adnak e könyvtárak zene-műveket is, valamint ifjúsági és gyermekolvasmányokat. Olaszország állami szabályzattal vetette meg könyvtárai fejlődésének alapját s kivált mióta egyes nemzeti állam nagy gondot fordít rájuk, valamint arra, hogy könyvtári szakembereket képezzenek ki. 1869-től datálódik különös figyelme a könyvtári ügy iránt. Rendelkezéseit fokozatosan terjeszti ki Regolamentoója ; szabályzata kitűnő s hogy papíron nem marad, fejlődő könyvtári ügye bizonyítja.

Németország, melynek fővárosa népesség dolgában New-Yorknál nagyobb arányban kezd szaporodni, a közkönyvtárak ügyében is rohamosan siet előre. Tudományos könyvtár volt ott elég, de belátták a nyilvános közkönyvtárak az angol nagy public libraryk és kisebb népkönyvtárak szükséges voltát. Az ilyen nagy városi közkönyvtárak ügyében a Comenius-Társaság indított mozgalmat. 1899-ben a Társaság felhívást intézett a városok előljáróságához. 150 tekintélyes férfiú, minden pártból aláírta ezt a körlevelet, melyben városi közkönyvtárak alapítását kéri s megállapítják az alapelveket, melyeket a könyvtárak létesítésénél figyelembe venni szükségesnek tartanak. Nagy könyvesházakat (Bücherhalle) óhajtanak a városokban, fiókokkal. Olyanokat tehát, mint az amerikai és angol nyilvános könyvtárak. Nemsokára megnyilvánult a felhívás hatása. Egyik könyvesház

a másik után nyílt meg a városokban. Charlottenburg már előbb, 1898-ban megnyitotta közkönyvtárát, a felhívás után példáját követte, hogy csak néhány várost említsek, Hamburg. Essen, Bréma, Elberfeld, Jéna, Boroszló, mely utóbbinak, valamint más városoknak is (így Kölnnek, Majna melletti Frankfurtnak stb.) már előbb volt kiűnő nagy városi könyvtára : nagyobb népkönyvtárt létesít Freiburg, Darmstadt, Bonn, Düsseldorf, Stuttgart és persze Berlin hasonló nyilvános közkönyvtárakat alapított.

Az elsoroltakon kívül még 46 helyen állítottak föl 1895—1902-ig könyvtárakat és olvasótermeket. A mozgalom (német szakember véleménye szerint) «szélességben nagyon terjed, de mélységben nemi. A könyvtárak egy része nem dolgozik elég anyagi eszközzel, sem eléggé kihasználható a közönség által. Igaz, hogy még fiatalok, fejlesztésökön tovább fáradsz.

Ha az északi államokat nézzük: Dániában, Svédországban, Norvégiában mindenütt munka foly és nyomában eredmény nő, terem a nyilvános könyvtárak dolgában. Még nagyobb mértékben és nagyobb eredménnyel dolgoztak Svájcban, Hollandiában, Belgiumban.

Ausztriában is követni akarják a művelt nemzetek törekvését, de — Reyernek, a könyvtárügy egyik igen jeles szakemberének szavát idézzük, mert magunk nem akarunk vádolni — «az úgynevezett irányadó körök azt találják, hogy elég a meglévő állami tudományos könyvtár. A ki nem tartozik a művelt osztályhoz, lássa, hogy hol művelje ki magát. Sőt számos politikus és magas állású egyéniség, töképezészek úgy vélekednek, hogy az emberek dolgozzanak és ne gondolkozzanak, mert a gondolkodás elégedetlenné teszi a népet. Tehát félnek a nép művelődésétől. Szemben velők az osztrák könyvtári ügy emberei s az a kisebbség, mely ott arról van meggyőződve, hogy a műveltség, a jobb képzettség hasznosabb mind az egyesre, mind az államra, egyfelől Angliára és Amerikára mutatnak, másrésről pedig Oroszországra és Spanyolországra. A két első állam virul, a munkásosztály, a mennyire törekvő embernél lehetséges, megalégedett és ha elégedetlen, törvényes úton küzdi ki jogát és jobban megélhetését. Ellenben Oroszország és Spanyolország, bár elég tekintélyes mértékben hátramaradtak műveltségben, mégsem akarnak fölvirágozni, s az emberek ott egyáltalán nem mutatják az idylli megalégedettségnek azt a képét, melyet a reactio előharczosai, mint a míveletlenség eredményét dicsérnek». így panaszol az osztrák

könyvtárügy egyik legkiválóbb munkása és hozzá teszi, hogy sem az állam, sem a városok nem támogatják őket, hanem társadalmi úton igyekeznek dolgozni. Bécsben az ügy néhány év óta hanyatlott, mondhatni kudarczot vallott. Ott városi könyvtárak helyett egy képtelen specialitást akartak teremteni: a városi hatóság antiszemita népkönyvtárakat (!) propagált s a többi nyilvános népkönyvtár ellen valóságos hadjáratot indított. Segélyt nem ad, azt sem engedi, hogy mérsékelt olvasási díjakat szedjenek, pedig a közönség így is föntartotta és föntarthatja a könyvtárakat és az egyleti úton alapított könyvtárak Bécsben is nagy eredményt értek el, de hiában, emberünk így sóhajt fel: Bécsben mit sem lehet tenni. (Reyer E.: *Die Fortschritte der volkstümlichen Bibliotheken*. Leipzig. 1903. Engelmann kiadása.)

II.

Szabad és művelt nemzetek erős munkája, a nemzeti művelődés terjesztésére folytatott hatalmas és sikeres tevékenysége mellett elszoruló szívvvel, a rokonszenv melegségével bámulva nézünk arra a nemzeti kétségbeesett védelmi harcra, melyet az elnyomott Orosz-Lengyelország folytat. Az orosz állam minden eszközt felhasznál arra, hogy megakadályozza a lengyel népkönyvtárak létesülését és a létezők működését. Hivatalos orosz-lengyel népkönyvtárakat propagál, de a lengyel nép mit sem akar tudni ezekről a könyvtárakról. Nem csoda. Az orosz censura az újon létesített hivatalos népkönyvtárakban a lengyel irodalmi jegyzéknek 10,000 művéből csak 163 könyvet és füzetet vett föl. Másféle új könyvtárt alapítani nem lehet. A régi könyvtárak közül van még 23 népkönyvtár Varsóban s egy Radomban. Néhány év óta — úgymond álnév alá rejtőzött forrásunk — ezeket a könyvtárakat szigorú ellenőrzés alá fogták. Katalógusaikból százával törlik ki a legjobb tudományos és szépirodalmi műveket. Első sorban valamennyi sociologiai, közgazdasági és philosophiai munkát. A kitörölt szerzők közül csak egypárt sorolok föl: Darwin, Mill Stuart, Laveley, Buckle, Spencer, Huxley, továbbá: Jókai Mór, Hugo Viktor, Heine, Ibsen, Balsac, Kielland, Shelley és sokan mások. A könyvtárak személyzetét, loyaltásuk dolgában rendőrök és zsandárok ellenőrzik. A censura kétféle. Ha meg is engedik, hogy egy könyv megjelenhessék, vagy hogy

árujják, külön censura dönt, hogy szabad-e a népkönyvtárba tenni. A kormány meg akarja fojtani a lengyel népkönyvtárakat, melyeket Lubomirszky Tádé herczeg, kiváló történettudós alapított 1861-ben. Vele tartott a lengyel irodalom valamennyi jelessége. A mit elültettek, gyökerében támadta meg most az orosz kormány.

Es mily megható s mennyire gondolkodásra készítet az, hogy az elnyomott lengyel népkönyvtárakban (melyeknek pénzalapjuk nincs, hanem mindenfelől érkező adományokból élnek) a lengyel nép nagyon sok könyvet olvas. A 23 könyvtárból az önként, ingyen dolgozó könyvtárnokok 1892-ben negyedmillió kötet könyvet adtak kölcsön 105,279 látogatónak ingyen és 1900-ban jóval több, mint félmillió kötetet kölcsönöztek (509,898 kötetet) 140,118 látogatónak. A könyvtár állandó abbonenseinek száma ez idő alatt 4902-ről 14,691-re emelkedett. Az olvasók száma 1897-ben 31% kézműves és gyári munkás, egy harmada fiatalság, 11% kereskedő, 12% alkalmazott hivatalnok. Valamennyi olvasó 40%-a nő. Legtöbbet szépirodalmat olvasnak, de 16% szigorúan tudományos könyv kell és ezenkívül ifjúsági iratok, történelem, írod. tört. stb. Hova érkezünk a szabad és független nemzetek culturalis munkájának sikerrel telt képe után. Részvétünk mellett forduljunk ettől a sötét mélységtől ismét a jövőnek ama fönnen ragyogó képe felé, melyet valóságban létezőnek ismerünk s melynek fokozatos fejlődését a polgárosult nemzeteknél láttuk.

Hogyan kell felérnünk a hegycsúcsra nekünk, kik attól ma, valljuk meg, még nagyon távol vagyunk? Egpár irányelvet jelezlök meg legjobban hitem és tapasztalatom szerint.

III.

Mindenek előtt be kell vinnünk a köztudatba egészen, hogy a könyvtár nem nevezetesség, nem gyűjtemény, sem hivatal, hanem folytatása az iskolának.

Ma már nem elég, ha a népnevelés céljára csak iskolákat alapítunk, így az épületnek csak alapját raktuk le. Fedele valamennyi iskolának a könyvtár. Az iskola munkáját köteles folytatni a nemzet minden rétegében a könyvtár. Meg kell kedveltetnünk a könyvet s azt az óriás erőt, mely irodalmunkban fekszik, a nép nevelésére és művelésére be kell kapcsolnunk.

Hazánk földjén száz meg száz patak, vízesés, féktelenül rohanó folyam siet tova. Künn idegen népek villamos erőt fejlesztenek ki vizeikből. Zuhatok ereje messze fekvő városoknak és vidékeknek ad világosságot, melegséget és munkaerőt. Azt gondolom, hogy a könyvtárakban, könyvesboltokban és padlásokon használatlanul heverő könyvtömeget, a nemzet szellemi erejének annyi forrását és folyamát be kell csatolni a nemzet háztartásába és műhelyeibe, hadd terjeszsen világosságot, erőt és meleget ebben az országban.

Ha most már kétségtelen köztudattá vált, hogy minél több könyvtárt kell s minél erőteljesebb működésbe hoznunk, akkor a cél elérésére meg kell egymás közt osztanunk a munkát. Az állam : kormány és törvényhozás, törvényhatóságok, és a társadalom : magánosok és egyesületek feladata külön-külön és egyesülten, hogy a könyvtárak ügyét előre vigyék. A könyvtárak haszna is egyaránt éri mindezeket a tényezőket. Mert be van bizonyítva, hogy a művelődéssel, melyet a könyvtárak kétségkívül terjesztenek, a nép, az egész nemzet erkölcsében, egészségében, iparában, gazdaságilag gyarapodik. Politikailag érettebbé válik, sőt mint katona, harczképesebb. Folytatni kell tehát az iskolák munkáját: a szántást s vetni kell. Valóban a könyvtárak vetéséből dúsan arathat a nemzet. A munka felosztását az egyes tényezők közt így képzelem. Az állam kimondja s megvalósítja azt az elvet, hogy a könyvtárak ügye a magyar közoktatásügy egyik rendszeresen, szakadatlanul művelendő része. Hátramaradásunkat tekintve — melynek nem a nemzet az oka — teljes erővel az egész vonalon munkába kell fogjunk s a könyvtárak ügyét egységes, rendszeres terv alapján rendeznünk. Egyik sürgős tennivaló, gondoskodni szakemberek kiképzéséről, mert a hol nincs a könyvtári szakban kiképzett könyvtárnok sereg, ott a könyvtári ügy nem fejlődhetik. A könyvtári szak már régen tudományos szakokká fejlődött, feladata (mint más helyen kifejtettem) temérdek. Ha erre a célra nem kiképzett szakmunkásokkal akarunk az ügy szolgálatában dolgozni, épületünk lassan emelkedik s mielőtt tető alá hoznók, félek, bedől. A ki azt hiszi, hogy erre a hadjáratra (s talán másra is) elég a pénz, megint pénz, és csak pénz, téved. Ide nem zsoldosok kellene, hanem egy jól kiképzett, lelkes csapat álljon a vezérkar rendelkezésére s csak a pénzzel sohasem győzünk, hanem igen szakértelemmel és lelkesedésünkkel.

Az állam a főfelügyeletet s az irányítást gyakorolja, törvényekkel gondoskodik arról, hogy a könyvtárak számban és intenzív működésben (rendszeres terv szerint egyre fokozandó) munkaképességben dolgozhassanak. Nem szabad most részletekbe mennem, de szükségesnek látom, hogy az Országos Bizottság és Tanács hatásköre kiszélesíttessék úgy, hogy talán törvényhatóság gonként alakított bizottságok legyenek segítségére és rendelkezésre, de az adminisztrálás sok aprólékosságában ne ez a vezérkar fárassza magát és munkaidejét, hanem a kormánynak, mint más egyenlő fontosságú közoktatási ágban, rendes ügyosztálya legyen az összes könyvtárak ügyében is.

A munkát a törvényhatóságoknak támogatniok kell. Hiszem, hogy mihelyt fölvilágosíttatnak arról, hogy itt egy nagy fontosságú és nemzeti actióról van szó, meg is teszik. Tudom, hogy túl vannak terhelve, de a nemzeti cultura szolgálatában ezt a föladatot szívesen elbírják. Kivált a városoknak a kérdés megoldásában nagy a szerepök. Ugyanis halaszthatatlan teendőnk teljes erővel városi, communalis jellegű nyilvános közkönyvtárakkal bevetni az egész országot. Az angol és amerikai public library' olvasóteremmel, könyvkikölcsönzéssel, kézikönyvtárral, kapcsolatban fölolvasásokkal, így a fővárosban oly sikeres szabad egyetemmel, zenei előadásokkal: ime ilyen a minta-könyvtár, mely tudományos használatra is alkalmas lehet. Erre a célra egész sereg parlagon heverő, bezárt könyvtárunk van: gymnasiumi, felekezeti könyvtárak. Átalakítva, felszerelve, részökre állami segedelmet is juttatva, kellő kapcsolattal községi, városi jellegű könyvtárakká lehet és kell tennünk a meglévőket. Hogy ezeken kívül a kisebb népkönyvtárak egész serege terjesztendő, az természetes. Valamint fölösleges külön jeleznem, hogy a már most működő kevés nyilvános közkönyvtárt, legyen az tudományos, vagy szakkönyvtár, munkájában teljesen erősíteni szükséges. Nem oly nagy a szükséges áldozat a községek, városok részéről. Nehány fillér culturalis járulékra telik s a város lakossága kedves és becses ellenszolgálatban részesül: könyvtárt, olvasótermet használhat ingyen. Nem is áldozatot hoz, hanem inkább jól gyümölcsöző befektetést csinál.

IV.

Mikor arról van szó, hogy milyen fajta könyvtárt alapítsunk és hozzunk működésbe, hangsúlyoznom kell, hogy milyen legyen minden nyilvános könyvtár. Alapföltétele létezésének, hogy minden irányban függetlennek kell lennie. Sem felekezeti, sem pártjellegű nem lehet. Más, mint az általános culturalis, nemzeti művelődési szempont és az irodalmi színvonal nem vehető tekintetbe a könyvtárak alapításánál, és könyveiknél, különben végok van.

A társadalom föladata nagy és szép e téren. Ha minden részébe belevittük, beleoltottuk azt a tudatot — mert ez ma még nincs benne — hogy a műveltség a legáldásosabb és legfélelmetesebb hatalma egy nemzetnek, s hogy bizalommal nézhetünk népünk, nemzetünk lelkére, fogékony talaj, öserő van benne, ha belejuttatjuk minden magyar ember eszébe és szívébe, hogy a műveltség megszerzésére, terjesztésére egyik legjobban bevált mód és eszköz a könyv, az olvasás, tehát minden könyvtár egy kincstár, melyből meríteni kell: nem féltem ügyünk sikerét.

A könyv szeretetét különös gonddal kell terjesztenünk, hogy úgy mondjam, ismét divatba kell hoznunk a könyvet, mert általános a panasz, hogy könyvet nálunk nem olvasnak eleget. A népnek nincs rá elég módja s alkalma, a kiknek meg volna, azok közül sokan alig nyúlnak a könyvhöz. Unja nagyon sok magyar. Rá kell irányítanunk tehát a figyelmet a könyvre, emlékeztetnünk arra, hogy a ki nem olvas jó könyvet, a nemes gyönyörűség mily forrása előtt megy el közönyösen s mennyi élvezettől fosztja meg magát. Még a könyvkedvelés, a bibliophilia nemes szenvedélyét is terjesztenünk kell s hiszem, ha többet foglalkozunk a könyvvel, az érdeklődés iránta ismét föllendül. Fölvilágosítottván teljesen a társadalom nálunk is a nyilvános könyvtárak jelentőségének roppant fontosságáról, a jól informált társadalom egyik leghatalmasabb támogatója, erőforrása lesz könyvtárainknak. Alapítványoknak, adományoknak az áldozatkészség egyik alanya lehet a könyvtár és könyvtári ügy. Nékünk nincs Carnegienek, nincsenek milliárdosaink, a kik milliókat adhassanak egyszerre. De meg vagyok győződve arról, hogy ha látja a társadalom, mily nagy jelentőségű munkát támogathat, hozzájárul, a ki teheti, erejéhez képest és lesznek nálunk is, mint más helyen, alapítványok, segélyek. Még a kegyelet is —

mint az idegenben — nálunk is felhasználja nyilvánulására azt a szép módot, hogy temetési pompa és koszorúk tömege helyett az elhunyt nevére alapítványt tesz, ki a mennyit tehet s ez alapítványból vagy alapítványból vásárolt könyveken ott van annak neve, a kinek emlékezetére ezt az örökzöld koszorút helyezték a nemzet egyik oltárára.

V.

Egy másik, kapcsolatos ága a munkának az olvasmányok kérdése. Panaszolunk, hogy nem olvasnak elég könyvet. Szembe kell már egyszer néznünk ezzel a panaszszal, hogy a baj okát lássuk. E kérdéssel foglalkozva rájövünk, hogy a könyv terjesztésében Magyarországon a magyar könyvkereskedelemnek is még nagyon sok a tennivalója s hogy a baj egyik gyökere a könyvkereskedelmünk felé látszik vezetni. Állítom, hogy népünk szívesen olvas, ha könnyen hozzájut a könyvhöz. Közmondásos, hogy csak kalendáriumot tart. Igen, mert a vásáron kezeügyében van a sátorban. Ha más könyvet is odavisznek eléje, megveszi ő azt is. Épen ebben rejlik a ponyvairodalom terjedésének egyik oka. Krajczáros újságot is ezért vásárol szívesen s ez jó jel, mert elviszlik a házához, vagy az asszony a piacról hazahozza.

Szomorúság másfelől látni, hogy a könyvet, mondhatnám a könyv fogalmát mennyire lejárátja az a rengeteg selejtes olvasmány, mely méregdrága áron jut a néphez. Keserves, hogy épen a rossz könyvekkel tudják colportagezsal a központból elárasztani az országot, eddig legalább így volt s csak az újabb időben látok javulást e téren. Kívül-belül silány rém regényekért, melyeket az élelmesség néha hazafias mezbe burkol és történelmi alakokat helyez beléjük, óriás árakat szednek s e melléj szintén külföldön gyártott jutalomtárgyakat, képeket, zenélő órákat Ígérnek. A fővárosi antiquariumok egyrésze továbbá a pornographikus termékek egész áradatával mérgezi a fiatalságot s vidéken is akad nem egy raktáruk. Úgy tudom, hogy a külföld egyrészt is Budapestről látják el ily dugárúval, persze idegen nyelvű nyomtatványokkal. Pornographikus hetilapok állanak az iskolás gyermekek rendelkezésére. Elszörnnyedtem, mikor vidéken számos fűszerkereskedés kirakatában láttam (a szivaros boltokban persze mindenik-

ben ott volt) egyik ilyen viperát, mely oly könnyen mérgezi meg az ifjú lelket. Csodálatos, hogy a testre ártalmas szerek nagy részének elárúsítását szabályozzák, míg ilyen nyilvánvalóan kétségtelen lelki hódítókat szabadon árulhatják.

A sajtószabadság élő'sdije az ily nyomtatványok, gyártásuk és terjesztésük kíméletlenül megtorlandó. Szükséges — mint látható — hogy minél több jó és olcsó olvasmányt adjunk. Van elég jó és érdekes könyvünk, épen ezért múlik a dolog a könyvkiadókon. Szerencsés irányzatnak tartom azt, mely lehetővé teszi jó könyveknek részletfizetéssel, colportagezsal is terjesztését. Csak minél olcsóbban és jó nyomással kell a könyveket kiállítani, mert a rossz nyomás a szemet gyilkolja. A nép s az ifjúság részére szánt olyan könyveket, melyek túlságosan apró betűkkel, szemet rontó nyomással jelennek meg, nem is szabad bevenni a népkönyvtárakba.

A könyvtárak terjedésével a könyvkereskedelem helyzete is javul.

Hiszem, hogy a komoly irányban dolgozó íróké is. A jó olvasmányok terjesztésének ügyét újból fölszínre kell hoznunk s ezúttal a lehető sikeres megoldásról gondoskodnunk.

VI.

Még a könyvtárak s kivált a könyvtárnokok részét kell kijelölnünk e munkában. Az ő kezökben van a vetőmag, melyet a nemzet rájuk bízott. Kétségnek sem szabad fenforognia abban, hogy mily felelősséggel jár a kötelességek. Mindenik könyvtárban tíz könyvtár van, ha kellőképen tudjuk kihasználtatni. A közönség szeretete, bizalma a könyvtár erőssége s egyúttal próbaköve. Hogy a közönség s egyben a társadalom szeretetét s bizalmát megszerezzhessük, szükséges a legteljesebb szabadságot meghonosítanunk a könyvtárban. Egyik sarktétele a modern könyvtári-tudományoknak: minél több nyilvánosság a könyvtárban. Hozzáteszem: minél nagyobb humanismus.

Ismételten kimondom, hogy a nyilvános könyvtárakat nem tekintem hivataloknak, hanem tudományos és közmívelődési intézményeknek, templomoknak. Nem burocratiát, hanem minél több szabadságot kérek a könyvtárak használatánál. A mi nem azt teszi, hogy rendszer és rend ne legyen. De más a burocratia

és más a rend. A szörszálhasogató rubrikázás helyett a legmeszebb menő előzékenységet óhajtom a közönség iránt. Nem elég kiadni a könyvet. A könyvtár legyen támogatója, jóindulatú segítője annak, a ki hozzá fordul. Sőt oda kell vonzani az embereket; nélkülözhetetlenné kell tennünk könyvtárainkat a közönség, a nép számára. Ha burocratákat teszünk könyvtárainkba, azok elsorvasztják ezt az intézményt. Ezért látom oly fontosnak a modern szakemberek és ügybarátok képzését a könyvtári szakból. A burocratia úgy pusztít culturalis intézményekben is Magyarországon, mint a fillokszera. Könyvtárakról lévén szó, az amerikai viszonyokra gondolok, mikor ez ellen a philloxera ellen is fiatal amerikai venyigék plántálását kívánom talajunkba. Nem az az egyetlen és fő, hogy minél hatalmasabb számmal imponáló könyvtömeget hozzunk össze. Száz kötet jó könyv, teljes szabadsággal a használatában, a mi szempontunkból többet ér ezer kötetnél, mely lakat alatt áll. A viszonyokhoz képest minél tovább nyitva kell tartani a könyvtárakat s minél kevesebb akadékoskodással könyvet kölcsönözni. E tekintetben mai könyvtári életünk nehézkes, elavult szabályzatai tele vannak kincsőriző sárkányfogakkal, melyek minden pillanatban harapnak. Azt tapasztaltam, hogy a szabályzatok legnagyobb részénél a könyvtár igazi használhatósága csak ott kezdődik, a hol a szabály alól kivételt tesz az ember. Jellemző az is, hogy az így adott kedvezményekkel számbavehető súlyos visszaélést nem tapasztalhattam légykevesébbé fiatal és szegény embernél. A külföldi közkönyvtárakból is megható példáját tudom annak, hogy szegény ember mily vigyázattal és becsületességgel viszonozza a bizalmat. Mindent, a mi nehezíti a könyvtárhoz jutást, ok nélkül korlátozza a kiadható könyvek használatát, bátran ki kell dobni s kizárni a könyvtárakból. Minden fontoskodást, hatalmaskodást ki kell irtani valamennyi magyar könyvtárból, mint a gombát a ház földjéből, s az új könyvtáraknál meg előre védekezni ellene, különben elkorhad az egész intézmény.

A könyvtárban a szabadságon nemcsak a könyv kikölcsönzésének, a könyv használatának a lehetőségig (sőt ha kell, akár a lehetetlenségig) menő fokozását értem, hanem azt is, hogy egyes irodalmi ágakról a bilincset valamennyi könyvtárunkban le kell szedni. A szépirodalom eddig a mi Hamupipőkének volt. Csak tudományos használatra engedélyezik nagyobb könyvtárainkban a szabályzatok. Ám valamennyi nyilvános könyvtárunkban föl

kell szabadítani a szépirodalmat s a szorosan tudományos és szakkönyvtárak kivételével a jobb hírlapoktól s folyóiratoktól sem kell félni. Külföldön régóta ott találhatók a városi könyvtárakban a jobb hírlapok és kárt legfőlebb a a korcsmáknak és kávéházaknak okoznak. Az olvasók egyrésze az olvasótermekben épen a hírlapokból kapott tudásvágy hatása alatt a kézi könyvtárt használja s áttér a könyvekre. A könyvtári szakban ismert tapasztalat, hogy nevelni is lehet az olvasóközönséget, valósággal rászoktatni, trainirozni a komolyabb olvasmányra. Számtalan megfigyelés bizonyítja, hogy a közkönyvtárak olvasó és könyvetkölszönző közönsége a szépirodalomról, melynek classikusaihoz hamar elérkezik, áttér szívesen a könnyebb történelmi művekhez, ismeretterjesztő könyvekhez és komoly szakművekhez. Igazi nyilvános könyvtárt szépirodalmi művek nélkül el sem képzelek. Népkönyvtárt meg épen nem. A magyar népnek sem kell az ilyenféle könyvtár, minthogy a szalonna nem kell neki kenyér nélkül.

VII.

Ha most azt kérdi valaki: mikor érünk el a magyar könyvtárakkal ahhoz a jövő'hoz, melynek képét, nem tagadom, a szeretet- és reménységéből font keretben vázoltam, felelem: ha nézük, hogy mi történt az utolsó néhány' évben Magyarországon könyvtárak dolgában, meg kell látnunk, hogy a munkát megkezdjük s ráléptünk a jövő'hez vezető útra. Még az elején vagyunk. Valamennyi culturnemzet előttünk jár. De nincs okunk csüggedni s minden okunk megvan, hogy a sikert reméljük, ha teljes erővel s úgy a mint kell, céltudatos terv szerint haladunk tovább.

Végezetül egyet. Megvallom, hogy nem csupán a tudomány terjesztése miatt óhajtom a magyar könyvtárak ügyének föllendítését. Nem elég magára az elme képzése, sem a hideg tudomány. Ám azt hiszem s ez pályám gyönyörűsége és vezető csillagom, I hogy ha beleoltjuk a nemzetbe a könyvek szeretetét s szétosztjuk az országban a jó könyvek millióit: ők beszélni fognak nemzetünkhöz. Beleviszik a szivekbe a sivárság és a csüggedés helyett a szép iránt való érzéket, a bizalmat, a hitet a jó iránt s a törekvést a jóra. Kiszorítják azt a rettentő gyűlöletet és

keserőséget, mely mindenfelé elterjedt nálunk. Szeretetet juttatnak a szívekbe. A műveltség mellé, mely magára csak erő, szárnyú adjuk így a lelkek nemes humanismusát s ez magasra visz, messze a tudatlanságtól, a gyűlölettől s a büntől. Ezek a mi igazi ellenségeink. Írtó hadjáratot kell ellenök folytatnunk. El kell hódítanunk tőlök a szíveket. Váraink a könyvtárak, fegyverünk a könyv. Győzelmünk bizonyos. Nem magunkra harczolunk, mert csatánk közben segítségünkre robog, mint Csaba vitézei, egy égi tábor: valamennyi igaz magyar írónk, költőnk, tudósaink és bölcseink szellemserege.